

УДК 378.14

Серета І.В., Миколаївський державний університет
ім. В.О.Сухомлинського

Серета Ірина Валерійвна – доцент кафедри освітніх технологій Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського. Коло наукових інтересів – педагогічна підготовка, виховання, активізація самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету.

Спецкурс “Основи самовиховання студента університету” як засіб активізації самовиховання студентів

У статті розкриваються особливості змісту та методичні аспекти викладання спецкурсу “Основи самовиховання студента університету” як засобу активізації самовиховання студентів.

The features of maintenance and methodical aspects of teaching of the special course of “Basis of self-education of student of university” as facilities of activation of self-education of students open up in the article.

В умовах глобалізації сучасного цивілізаційного процесу, зростання значущості гуманітарної сфери з особливою гостротою постає проблема пошуку шляхів виховання студента як активної, творчої особистості. Одним із важливих аспектів розв’язання цієї проблеми виступає активізація самовиховання студентів, її умови, форми, методи і засоби.

Аналіз вітчизняних наукових досліджень останніх років з даної проблеми (А.І.Калініченко, В.В.Радул, І.П.Краснощок, Л.І.Іванцев, С.В.Малазонія, Т.В.Новаченко, І.В.Тимошук) показав, що науковцями широко розглядаються окремі аспекти самовиховання студентів, зокрема, проблеми організації самовиховання, соціальної зрілості та самореалізації студентів, їх становлення як суб’єктів життєтворчості, виховання у студентів гуманістичних цінностей, формування здатності до свідомої саморегуляції [5]. Проте проблема активізації самовиховання студентів університету, створення сприятливих для цього організаційно-педагогічних умов ще недостатньо досліджена у теоретичному та методичному аспектах.

У ході експериментального дослідження нами було визначено, що в змісті психолого-педагогічних дисциплін, які викладаються на гуманітарних факультетах університетів, недостатньо представлені зміст, форми і методи самовиховання особистості. І навіть той мінімум

інформації, що надається студентам при викладанні навчальних курсів, зокрема, “Педагогіка”, “Основи педагогічної майстерності”, має суто теоретичний характер. Майже не використовуються можливості педагогічної підготовки для перетворення знань студентів у практичні вміння і навички самовиховної діяльності. Тому однією з організаційно-педагогічних умов активізації самовиховання студентів ми визначили *запровадження інтерактивно-рефлексивних форм та методів самовиховання студентів у ході викладання спецкурсу “Основи самовиховання студента університету”.*

Даний спецкурс є новою педагогічною дисципліною, яка спрямована на ознайомлення студентів з теорією і практикою самовиховання, збагачення змісту їх педагогічної підготовки концепціями розвитку особистості, технологіями самовдосконалення та життєтворчості, методами, прийомами і навичками самовиховання. *Головна мета спецкурсу – оволодіння студентами технологічними основами самовиховної діяльності, розвиток їх самовиховної активності на основі особистісного усвідомлення потреби у самовдосконаленні.* Акцент у викладанні спецкурсу було зроблено на активних, інтерактивних, рефлексивних і творчих формах і методах: дискусіях, тренінгах, ділових та

творчих іграх, конкурсах, творчих роботах, тестах, діагностичних методиках, проектах, аутотренінгах.

Зміст програми спецкурсу побудовано таким чином, щоб *на першому етапі* спонукати студентів до усвідомлення сутності загальної теорії самовиховання, її розвитку на сучасному етапі, а також розуміння особливостей власного самовиховання, як особистісного, так і професійного. *На другому етапі* вивчення спецкурсу ми намагались досягти особистісного прийняття студентами самовиховання як власної потреби і цінності. А вже на цьому ґрунті розвивали операційний компонент їх самовиховної активності.

Під час проведення занять спецкурсу ми дотримувались у своїй діяльності поступового виконання таких завдань:

- розвитку у студентів інтересу до процесу самовиховання;
- посилення мотивації самовиховної діяльності;
- розширення знань студентів про зміст і методику самовиховання;
- забезпечення технологічної грамотності самовиховної діяльності.

На початковому етапі роботи зі студентами нами використовувались цікаві факти, приклади з психології, літератури, історії [1; 3]. Щоб посилити інтерес студентів до самовиховання, їх віру в свої можливості, ми звертались до історій життя видатних особистостей, до умов їх виховання і розвитку [2]. Акцентували увагу на тому, що більшість з цих людей зуміли досягти досконалості завдяки наполегливій, систематичній роботі над собою.

Під час викладання спецкурсу ми дотримувались сучасних підходів до самовиховання особистості як самотворення, як процесу життєтворчості (І.Томан, Л.Сохань, І.Бех, О.Кучерявий, Л.Іванцев). Згідно цих концепцій самовдосконалення особистості, яке є вищою метою самовиховання, не можливе без творчої побудови власного життя. При вивченні тем: “Особливості самовиховання студента-філолога”, “Особистість сучасного студента. Індивідуальність та імідж”, “Модель самовиховання студента університету”, “Роль самовиховання в житті людини” ми формували у студентів бачення власного самовиховання як процесу активної життєтворчості, саморуху до максимальної особистісної самореалізації. Акцентували увагу на розумінні необхідності знання власних можливостей; адекватної самооцінки; усвідомлення потреб, мотивів та цілей особистості; навичок планування та проектування; ефективної самоорганізації діяльності; володіння методами саморегуляції і самовпливу; рефлексивних умінь; розвитку

вольових якостей. З цією метою студентам було запропоновано ведення щоденників самовиховання.

З метою усвідомлення особистої цінності самовиховання, підвищення мотивації самовиховної активності студенти створювали емблеми “Самовиховання в моєму житті”; робили пові-домлення про різні системи та методики самовиховання, зокрема, давньогрецьку, систему йоги, систему Д.Карнегі; виписували важливі для себе вислови відомих людей про самовиховання; створювали казки за ідеями самовдосконалення особистості.

Для проведення самодіагностики власної особистості студентам були запропоновані психолого-педагогічні тести та методики з відповідним інструктажем, зокрема: готовність до саморозвитку (В.Павлов), ціннісні орієнтації (М.Рокич), самооцінка (А.Калініченко), рівень комунікативності (В.Ряховський), здатність до емпатії (І.Юсупов), здатність до саморегуляції (Г.Айзенк), акцентуації характеру (К.Леонгард), тип темпераменту (Г.Айзенк), рівень суб’єктивного контролю (Дж.Роттер), спрямованість особистості (Є.Рогов), тест професійної спрямованості (Л.Климов) та деякі інші. При цьому ми пояснювали студентам, що самодіагностикою не вичерпуються можливості самопізнання. Важливо систематично спостерігати за собою у різних видах діяльності, аналізувати результати цієї діяльності, давати їм оцінку.

Для формування навичок самоспостереження студентами використовувались наступні прийоми: самоопитування, спогад, самоанкетування; зіставлення; уявне повторення того, що відбулося. У ході роботи з самопізнання ними було виведене його основне правило – шукати в собі справжнє “Я”, а не щось вигадане, винесене з дитячої мрії або з престижності тієї чи іншої професії. На основі самопізнання студенти гуманітарних факультетів писали особистісно-професійні автопортрети, в яких відображали свої позитивні риси, недоліки, якості, що можуть допомогти, або ж навпаки, стати на перешкоді у майбутній професійній діяльності.

Більш складним, але не менш корисним завданням виявилось написання незалежних характеристик на своїх товаришів з групи. За свідченням респондентів, виконання таких завдань, по-перше, допомагає “подивитись на себе зі сторони” і, по-друге, сприяє розвитку об’єктивної самооцінки. На неї, як було виявлено, впливає багато факторів: оцінка викладача, студентський колектив, референтна група. Як показують наші спостереження, самооцінка активно розвивалась, коли була створена ситуація успіху, коли викладачі

демонстрували своє позитивне ставлення до студентів, віру в їх можливості.

Наступним етапом була розробка студентами програм і планів самовиховання. Для вироблення у них адекватної мети, цілей самовиховання нами проводились дискусії, диспути про необхідність і роль самовиховання в житті студента, про сенс життя, загальнолюдські цінності. Велику увагу ми приділяли досвіду самовиховання видатних людей, аналізу програм їх самовиховання, зокрема Л.Толстого. Студенти ознайомилися з порадами щодо самовиховання В.О.Сухомлинського (“Сто порад вчителів”, “Листи до сина”), обговорювали їх актуальність для сучасної молоді.

Під час вивчення теми “Роль самовиховання в житті студента університету” студентам пропонувалося скласти “Заповіді сучасного студента”, які стосуються організації власної життєдіяльності, правильного розподілу часу, самовдосконалення і т.д. Дехто зі студентів дав цілком серйозні і слушні поради, наприклад: “намагайся брати участь у різноманітних заходах, аби урізноманітнити своє життя і розширити власний кругозір”, “цікався всім, проте не докучай своєю цікавістю оточуючим”, “умій адекватно оцінити себе та людей, що тебе оточують”. Інші підійшли до завдання з гумором, запропонували анти-заповіді: “завжди спізнюйся на пару, бо гостям негарно приходити вчасно”, “ніколи не дивися зміни в розкладі: менше знаєш – ліпше спиш”, “ніколи не вітайся з викладачами, бо одразу запам’ятають”.

Під час вивчення теми “Особистість студента” формувались базові уявлення студентів про індивідуальність людини як складну систему, основу якої складають три компоненти: індивідний, особистісний і суб’єктний. Особлива увагу зверталась нами на можливість розвитку, корекції, зміни тих чи інших характеристик особистості. Формувалося поняття *суб’єктності* як активно-творчої позиції в розвитку особистісних і професійних якостей та її необхідності для власного самовдосконалення [4].

Великий інтерес у студентів викликало обговорення проблем іміджу людини як зовнішнього вираження індивідуальності особистості. “Людина – це те, що вона з себе робить. Все в собі створює сама: думки, смаки, зовнішність. Хоч багато хто заперечить, говорячи, що зовнішність дається природою. Це дійсно так, але від природи вона безбарвна, прозора, а людина додає їй фарб, прикрашає себе як ззовні, так і зсередини, духовно” (Олена Т.).

Наступним кроком було оволодіння

студентами технологічними аспектами самовпливу, тобто власне здійснення роботи з самовдосконалення. Спочатку такі методи і прийоми розглядалися теоретично. Потім студенти ілюстрували їх прикладами з власного досвіду, художньої літератури, кінофільмів, історії. Проводилися тренувальні вправи для вироблення навичок самоорганізації, самонавіювання, самовпливу. Коли студенти успішно справлялись з простими вправами, переходили до більш складних. Наприклад, *складання графіку використання часу*. Необхідно було вести за собою спостереження протягом тижня і відмічати, якими видами діяльності займався протягом кожного дня. Після проведення вправи студентам пропонувалося зробити висновки щодо раціональності використання ними власного часу.

Обговорюючи проблеми планування, ми акцентували увагу на тому, що педагогами та психологами, фахівцями з проблем самовиховання доведено, яку велику роль у самовихованні відіграє вміння планувати. Планувати все своє життя (стратегічні життєві плани), планувати конкретні зміни у собі (план самовиховання), планувати кожний свій день. Адже таке планування допомагає розвинути вміння самоорганізації, суттєво полегшує життя, звільнивши багато необхідного часу. Під час роботи в мікро-групах на заняттях та самостійної роботи студентами вироблялись правила успішного планування часу.

Зі щоденника студентки: “У декого може виникнути питання: навіщо ставити перед собою якісь цілі? Відповідь на це питання дуже проста: адже мета допомагає якнайкраще реалізувати свої можливості та зберегти свій час, використовуючи його розумно і не втрачаючи ні хвилини. Зовсім не обов’язково одразу ставити дуже велику значущу мету. Можна ставити простіші, менш масштабні завдання, але які надають упевненості в своїх силах і ведуть до досягнення довгоочікуваної перемоги” (Ольга К.).

Оволодіння технологічними вміннями самовиховання здійснювалось студентами також шляхом складання програм особистісно-професійного розвитку та планів самовиховання. Акцентувалась увага на тому, що програма – більш масштабне поняття, яке охоплює більший відрізок часу, включає як стратегічні напрями розвитку і вдосконалення, так і шляхи їх досягнення. План охоплює відносно невеликий проміжок часу: місяць, півроку, рік. Крім того, у ньому мають бути відображені конкретні завдання з самовиховання, методи і засоби та терміни їх виконання. Аналіз розроблених студентами

програм та планів самовиховання дав можливість стверджувати про розвиток у студентів технологічних умінь самовиховної діяльності: формулювати завдання самовиховної діяльності, добирати необхідні методи і засоби самовиховання, розподіляти власні зусилля самовиховної діяльності у часовому просторі.

У ході вивчення спецкурсу студентами вироблялись також *власні правила життя*, які, на нашу думку, досить чітко відтворюють їх ціннісні орієнтації і дають можливість виявити мотиви їх самовиховної діяльності. Наприклад: “Поважай матір і батька, бо вони дали тобі життя”, “Не говори неправди, аби не зашкодити ближньому і собі самому”; “Дорожи тим, що приносить тобі день сьогоднішній”; “Цінуй те, що передано тобі у спадок (мова, культура, земля, звичаї, обряди)”; “Залиши по собі добрий слід на цій землі”; “Не переступай через себе, щоб не було докорів сумління”; “Не звинувачуй когось у своїх невдачах”; “Вчись на помилках інших людей, а уроки долі приймай з гордо піднятою головою”; “Не намагайся бути схожим на когось”; “Твори добро, не думаючи про винагороду”; “Ніхто не проживе твого життя, а

ти не візьмеш долі іншого, тому будуй своє майбутнє власноруч” (Катерина І.).

Крім умінь планування, програмування, добору методів і засобів самовиховання, розподілу їх у часі, для активізації самовиховання студентам необхідно оволодіти також умінями саморегуляції і самовпливу. Для вироблення навичок самонавіювання зі студентами проводились елементи аутотренінгу. Наприклад, аутотренінг для вироблення емоційної стабільності та впевненості у собі – “Занурення у снігові пустелі”. Студентами пропонувались і власні варіанти аутотренінгу. Для розвитку умінь саморегуляції були використані і окремі вправи, наприклад, “Промінь”, “Успіх” тощо.

Взагалі, за нашими спостереженнями та висловлюваннями студентів, спецкурс “Основи самовиховання студента університету” викликав у них неабиякий інтерес. І великою мірою сприяв формуванню стійкої мотивації самовиховної діяльності. “Протягом вивчення курсу я багато чого дізналася, відкрила у собі. Особливо мені допомогли в цьому тести і поради викладача. Мені здається, що якби всі

Література

1. Камерон-Бандлер, Лесли и др. Ноу-хау: Руководство по самовоспитанию во имя лучшего будущего. – Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1997. – 288 с.
2. Карпенчук С.Г. Самовиховання особистості: Науково-методичний посібник / Інститут змісту і методів навчання. – К., 1998. – 214 с.
3. Оржеховська В.М. та ін. Посібник з самовиховання. – К.: ІЗМН, 1996. – 192 с.
4. Пехота Е.Н. Индивидуальность учителя: теория и практика: Учебное пособие для студентов и преподавателей пед. института. – Николаев, 1996. – 144 с.
5. Середа І.В. Організаційно-педагогічні умови активізації процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету: Автореф. дис. канд. пед. наук – Миколаїв, 2005. – 21 с.